

FTAХР 06.56.31
ӘОЖ 338.33

М.М. ОСПАНОВ,¹

докторант.

М.У. СПАНОВ,¹

э.ғ.д., профессор.

Халықаралық бизнес университеті¹

ӨНДІРІСТІ ЖАҢҒЫРТУ ЖӘНЕ ӘРТАРАПТАНДЫРУДА МЕМЛЕКЕТТІҢ РӨЛІ

Андатпа

Бұл мақалада қоғамның және бизнестің барлық салаларында мемлекеттік басқарудың рөлі талқыланады. Айта кету керек, қазіргі кездегі жағдай геосаяси және геоэкономикалық стратегиялық жоспарлауда, ұлтаралық интеграциялық үдерістерді реттеуде, жаһандық деңгейде ұлттық бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз етуде, ұлттық экономикалық мүдделердің әскери-саяси сүйемелдеуін жеткізу болып табылады. Жаңа шындық жағдайында мемлекет-нарық қатынастарының жүйесінде айтарлықтай түзетулер қажет. Ол мемлекеттің қатаң тарихи кезеңде жоғары дамыған елдерден ҒТР жетістіктерін қабылдауға және индустрияландыру үдерістерін аяқтауға мүмкіндік беретін бюрократиялық және мемлекеттік монополиялық капитализмнің құрылымдарын қалыптастыруда мемлекет шешуші рөл атқарғанын көрсететін бірқатар мемлекеттердің тәжірибесін зерттеу қажеттілігін ақтайды. Жаһандану идеологиясы бүкіл әлемдегі саяси режимдерді ғана емес, сондай-ақ мемлекеттің экономикалық рөлін қоса алғанда, институттарды үйлестіруге ұмтылады. Мемлекеттің экономикалық функциялары ұлттық экономиканың табыс деңгейіне және даму деңгейіне байланысты болғандықтан, бұл тәсіл дұрыс емес. Жаңартушы елдер үшін мемлекеттік саясат ұлттық мүдделерді сақтауға және даму мақсаттарына жетуге бағытталуы керек. Бұл міндеттер тек ұлттық экономика саласында ғана емес, сонымен қатар сыртқы саяси аренада да шешілуі тиіс.

Тірек сөздер: жаңғырту, өндірісті әртараптандыру, мемлекет, жаһандану, бәсекеге қабілеттілік, экономиканы басқару.

Қазіргі заманғы геосаяси өзгерістер мен әлемдік экономиканың жаһандануы экономикалық дамудың заңдары мен механизмдерін, ең алдымен, өндірісті жаңғырту мен әртараптандыру процесінде мемлекеттің өзгеретін рөлін зерттеуді өзектілдіреді. Дүниежүзілік банктің «Өзгеретін әлемдегі мемлекет» деген 1997 жылғы баяндамасы «Әлемдік экономикадағы ауқымды өзгерістер бізді мемлекеттің негізгі мәселелерін қайтаруға мәжбүр етеді: оның рөлі, не істей алатыны, не істей алмайтындығы және қалай әрекет етуі керектігі» [1].

Әлемнің технологиялық және ақпараттық дамуының қазіргі деңгейі мемлекеттік шекаралардың белгісіздігіне әкеледі. Күн тәртібінде экономикалық қауіпсіздік мәселелері, қақтығыстар мен оларды шешу, мемлекеттің сыртқы және ішкі экономикалық саясаты белгіленді. Жаһандану әртүрлі мемлекеттер үшін түрлі нәрселерді білдіреді. Бұл тұжырымдама жаһандық экономикаға интеграциялану үрдістерін сипаттау үшін оң мағынада қолданылуы мүмкін. Ол жаһандық экономикаға жылдам интеграциялауға негізделген даму стратегиясын белгілеу үшін нормативтік мағынада да қолданылуы мүмкін.

Сәтті жаңғыртылған мемлекеттер сауда, инвестиция және қаржылық ағымдардың өзгеруіне жауап беру қажеттілігіне тап болды. Ұлттық шекаралардың ашықтығын арттыру қызметтердің, технологиялардың, ақпарат пен идеялардың жылдам таралуы. Сонымен қатар, ұлттық нарықты сұраныс жағына әлемдік деңгейде интеграциялау және өндіру (тігінен және көлденеңінен) – жеткізу жағында ұсынылып отыр. Жаңғырту және әртараптандыру мәселелерін шешуде нарыққа мемлекеттің қаншалықты қажет екендігі және мемлекет жаһандану жағдайында нарықтың барлығын жасауға кедергі келтірмейтіндігі туралы қазіргі кездегі уақыттық сұрақтың өзектілігі, сондай-ақ Адам Смиттің кезеңдерінде өзінің өткірлігін жоғалтпайды. Осыған байланысты Дүниежүзілік банктің басшылығымен жүргізілген ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижесі қызықты: «Үкімет бизнесті қалай көреді?» [2].

Зерттеу барысында дамыған елдерден, өтпелі экономикасы бар және дамушы елдерден тұратын 69 елдегі 4000 кәсіпкер зерттелді. Сауалнамаға кәсіпкерлікке 15 кедергі (сауда операцияларын бастауды реттеу, бағаны бақылау, сауда-саттықты реттеу, қаржыландыру шарттары, еңбек қатынастарын реттеу, валюталық реттеу, салықтық реттеу, инфрақұрылымның

жеткіліксіздігі, саяси тұрақсыздық, кәсіпорындардағы және сыртқы ортадағы қауіпсіздік жағдайын реттеу, инфляция, құндылықты бақылау, қылмыс пен ұрлық, сыбайлас жемқорлық, терроризм туралы жалпы белгісіздік), осылардың маңыздылығын бағалау керек екендігін түсіну. Зерттеудің ең қызықты тұжырымдары:

а) әлемнің кем дамыған өңірлерінде, ең үлкен кедергі бизнес мемлекеттік аппараттың сыбайлас жемқорлығы болып саналады;

б) аз дамыған елдерде және өтпелі экономикасы бар елдерде қылмыс бизнес үшін негізгі кедергі болып саналады;

в) көптеген өңірлер үшін салықтық реттеу және жоғары салықтар кәсіпкерлік қызмет үшін ең маңызды кедергі болып саналады;

г) ЭЫДҰ елдерінің бизнесмендері еңбек қатынастарын, қауіпсіздік пен қоршаған ортаны қорғауды реттеуге үлкен көңіл бөледі;

е) барлық елдерде жеткіліксіз инфрақұрылым факторы ранжирлік серияның ортасында тұр;

е) кейбір Африка және Латын Америкасы елдеріндегі кәсіпкерлер ақша-кредит саясатына байланысты қолайсыздықты жоғары бағалайды;

г) саяси тұрақсыздық транзиттік экономикадағы елдерде жоғары бағаланады;

з) баға бақылауы мен терроризм бизнестің күрделі кедергісі ретінде қарастырылмайды.

Дамыған елдердің кәсіпкерлері бизнестегі кедергілерді бағалаудың сәл өзгеше тәртібіне ие. Бірінші кезекте – салықтық реттеу, екіншісі – еңбек қатынастарын реттеу, үшінші – қауіпсіздік және қоршаған орта жағдайын реттеу, төртінші – бизнес операцияларын бастау туралы реттеу, бесінші, алтыншы – қаржыландыру шарты бойынша реттелетін шығындарға байланысты жалпы белгісіздік, жетінші – сыртқы сауда реттеу және т.б.

Зерттеу нәтижелері экономикаға мемлекеттің ықпалын тигізетін түрлі тәсілдер мен ауқымды көрсетеді. Айта кету керек, мемлекет барлық елдердің экономикасында жүйелілік рөлін, атап айтқанда, трансформация процестерінің рөлін ойнайды. Мемлекет жаңғырту мен әртараптандыру үдерістерін бастауға, оларды тиісті тұжырымдамалармен, стратегиялармен, құқықтық және әкімшілік ресурстармен қамтамасыз етуге шақырады. Бизнес пен қоғамға ұлттық экономиканың реттеушілік функцияларының бір бөлігі жатады, мемлекет қазіргі жағдайда геосаяси және геоэкономикалық стратегиялық жоспарлау, этносаралық интеграциялық үдерістерді реттеу, жаһандық деңгейде ұлттық бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз ету, ұлттық экономикалық мүдделердің әскери-саяси сүйемелдеуін қамтамасыз етеді. Жаңа шындық жағдайында мемлекет-нарық қатынастарының жүйесінде айтарлықтай түзетулер қажет.

Бұл тұрғыда дамыған елдерде нарықтық күштердің өзара іс-қимылының және мемлекеттік реттеудің тарихына жүгініп кетсек. Америка Құрама Штаттарында, Ұлы депрессиядан кейін төрт онжылдықта, экономикалық және жеке басының еркіндігіне деген дәстүрлі міндеттемеге қарамастан, экономикаға белсенді мемлекеттің араласуы кейінстық теорияға негізделген. 1980 жылдардың басынан бастап АҚШ экономикасындағы мемлекеттің рөлі шектеулі болды. Қоғам М. Фридманның (М. Friedman) жекешелендіру және мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық функцияларын қысқарту қажеттілігі туралы ережелеріне қатысты мейірімділікке ие болды. XX ғасырдың соңғы онжылдықтарында Америка Құрама Штаттарында экономикалық өсудің мемлекеттік шығыстарының үлесі азайған [3].

Еуропада, сондай-ақ XX-шы ғасырдың көпшілігі қоғамның барлық салаларында мемлекет рөлінің күшеюі байқалды. Бұған әлемдік соғыстар, әлеуметтік-экономикалық дағдарыстар, революциялар ықпал етті. Сол уақыттың еуропалық саясаткерлері бұрынғы капиталистерден либералистерді нарықты қорғаған «түнгі бақылаушы» ретінде мемлекеттің рөлін түсінген жоқ. «Германия ғажайыптары» ретінде тарихқа енген Германия Федеративтік Республикасында экономикалық реформаны ұйымдастырушы Л. Эрхард (L. Erhard): «Кез-келген саясаткер-реалист бүгінгі мемлекеттің үлкен міндеттерге тап болатынына келіседі. Әрине, мемлекеттік басқару мәселесінде сырттан келетін мемлекеттік функциялардың санының төмендеуіне қол жеткізу үшін бәрін де жасауға тура келді және бизнес пен баға белгілеуді мәжбүрлеп реттейтін жүйені тоқтатуға мен үлес қостым, дегенмен, XX ғасырдың ортасында мемлекеттің міндеттерін елеулі дәрежеде босату мүмкіндігі екіталай» [4].

90-шы жылдардың басында, Ұлыбританияның жетекшілігімен Батыс Еуропа елдері либералды монетаризм жолына түсті. Бұл кезекте еуропалық экономиканың интеграциясы мен жаһандану үдерістеріне, сондай-ақ салықтық жүктемені көтеру мен қоғамдық сыбайлас жемқорлықтың сыбайлас жемқорлыққа ұшыраған бюрократияның төмен тиімділігіне қарсы тұру үдерістеріне негізделген. Бұл кезең мемлекеттік табиғи монополияларды реформалау тәжірибесін енгізу арқылы сипатталады. Мемлекеттік меншік нысанында қалып, олардың жеке құрылымдары толық коммерциялық тәуелсіздікке ие болды. Келісімшарттық жүйе арқылы жеке меншік сектормен мемлекеттік тауарлар мен қызметтерді өндірумен тығыз серіктестік орнатылды. Күн тәртібінде мемлекеттік аппараттың тиімділігін арттыру, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес мәселелері көтерілді.

Қазіргі «капиталистік» экономика – мемлекеттік және жеке секторлар өзара әрекеттесетін аралас экономика, және іс жүзінде бұл екі сектордың симбиозы. Экономикалық менеджментке мемлекеттің араласуы туралы әртүрлі көзқарастары бар саяси партиялардың билікке келуі экономикалық дамудың дамуына, жеке бизнесте үлкен еркіндік беру арқылы немесе мемлекет тарапынан үлкен араласу арқылы ықпал етуі мүмкін.

Дамып келе жатқан елдердің экономикаларында мемлекеттік және жеке секторлар бір-бірімен ажырамас бөлігі ретінде өзара әрекеттеседі. Қазіргі заманғы аралас экономикада А. Шонфилд (A. Shonfield), үкімет араласуы нарық процестерін жеделдету немесе бәсеңдету немесе субсидиялар немесе салықтар арқылы белгілі бір бағытта бағыттау, сондай-ақ көптеген қызметкерлерді басқару мен жұмысқа тікелей жауапкершілікпен активтерді тікелей реттеу туралы қорытынды жасайды. Үкіметтер үшін ұлттандыру бизнес және коммерциялық қиындықтарды төмендету кезеңінде маңызды ұлттық активтерді сақтау және қорғау құралы болды. Англия мен басқа елдердің тәжірибесі де мемлекеттік және жеке меншік секторлар арасындағы пропорцияда елеулі өзгерістер жасау оңай емес екенін білдіреді [5].

Жалпы мағынада күшті мемлекет мемлекеттік сектордың көлеміне немесе қайта бөлінген ЖІӨ-нің үлесіне емес, негізгі мәселелерді шешудің тиімділігіне бағаланады: саяси жүйенің тұрақтылығы, экономикалық дамудың тұрақтылығы, қауіпсіздік пен құқықтық тәртіп, қоғамдық тауарларды ұсыну және осы функцияларға жеткілікті мемлекеттік кірістер беру. Сонымен бірге мемлекеттік реттеу қажеттілігі нарықтық тетіктің әлсіздігі мен әлсіздігінің дәлелі ғана емес, тек бір жолмен басқарылмайтын бизнес-процестердің күрделілігімен сипатталады.

Мемлекет тарапынан жүргізіліп жатқан экономикалық саясаттың тиімділігі үлкен салықтарды жинау мүмкіндігімен емес, үлкен шығындарды өтеуден емес, сонымен қатар бюджеттік жүктемені құрудың және сақтаудың мүмкіндігі арқылы анықталады, өйткені мемлекет тек қажетті мемлекеттік тапсырмалармен ғана жауап береді, ал қалғандары нарықпен тиімді шешіледі. Тиісінше, қазіргі әлеуметтік мемлекет халықтың әлсіз сегменттеріне жан-жақты көмек көрсетіп, қолдау көрсетпейді, бірақ мұндай көмекке мұқтаж адамдар аз. Деректер дамыған елдердің мемлекеттік функцияның дамуымен сипатталатындығын көрсетеді. Жаһандану жағдайында, оның әлеуметтік-экономикалық функцияларын қысқарту (оларды азаматтық қоғамға немесе халықаралық ұйымдарға беру) жағдайында мемлекет қоғамның, жеке тұлғаның, ұлттың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін одан да маңызды міндеттемелерді қабылдайды.

Сонымен қатар, жаһандану проблемаларымен қатар, дамудың постиндустриалды даму сатысына көшу де материалдық тәртіпті ескере отырып, шектелмеген тұлғаларды өзін-өзі жүзеге асыру үдерісін басқаруда мемлекеттің рөлін қайта қарауды талап етеді. Трансформацияның бұл кезеңі, бір жағынан, саяси жүйенің белгілі бір дағдарыс жағдайында материалдық құндылықтарға деген қызығушылық жоғалтқан азаматтардың саяси белсенділігін төмендетумен байланысты. Екінші жағынан, қоғамды мүдделерді дараландыру тұрғысынан дифференциациялау үдерістері және білімді-қарқынды және дәстүрлі сала қызметкерлері арасындағы белгілі бір әлеуметтік қақтығыстар артып келеді.

Екінші жағынан, өндірістің күрделілігі, мұқтаждарды жіктеу, экономиканы интернационалдандыру микро деңгейде нарықтық еркіндікті талап етеді. Дамыған елдердің экономикалық саясаты нео-кейнсианизм мен неолиберализмнің «әлеуметтік мемлекет» және «еркін нарық» идеялық клишелеріне әсер етпейтін, алайда инфляцияны көтеруге және инфляцияға жол бермеу қажеттілігіне жауап ретінде өзгеріп отырады [6].

Сонымен қатар, егер Батыста қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуындағы рөлі мен функциялары табиғи-тарихи жолмен өзгерсе, капитализмнің бір фазадан екіншісіне ауысуымен бірге дамушы елдерде жағдай басқаша болды. Алғашқы кейінгі кезеңнен кейін – ұлттық-мемлекеттік құрылыстың кезеңі, мемлекеттің негізгі ортақ функциясы «дамуды аулаушы» жаңғырту стратегиясын әзірлеу және енгізу болды. Яғни, мұнда талқылау қарапайым экономикалық даму туралы емес, капитализмнің әртүрлі сатыларының (фазалардың аспектілерінің) азаюы сөзсіз. Тиісінше, мемлекеттің рөлі әдеттен тыс артады, оның әртүрлі функциялары (гипертрофиялық, бұрмаланған және т.б.) өзгертілген. Көптеген дамушы елдерде мемлекеттің импортты алмастырумен және протекционизммен икемді үйлесімде қаржы (несие) ағындырын, экспорттық бағдарланған өнімдерді бөлуді қатаң бақылаумен, жаңа өндірістердің өндірістік процесін тікелей ұйымдастыратын, «жоғарыдан» өнеркәсіптік қоғамның құрылымдарын қалыптастыру функцияларын орындау керек.

Сонымен бірге, мемлекет ұлттық саланы арзан еңбекпен қамтамасыз ете отырып, шетелден инвестицияларды тарта отырып, жұмыс класындағы (кейде қарсылықты қатал түрде қатайтатын) «тәртіпке келтіру» функциясын (және Батыс елдерінің ертерек индустрияландыру кезеңінде) іске асыруға мәжбүр. Оның үстіне, ұлттық мемлекет ХЕҰ, ДСҰ және басқа да халықаралық институттар шеңберінде Батыстың бәсекелестерінің жоғары дамыған батыс елдерінің тарихи әлеуметтік-экономикалық жетістіктерін есепке ала отырып, әзірленген еңбек заңнамасының өз критерийлері мен стандарттарын белгілеуге тырысуы керек. Дамушы елдердің үкіметтері (ДЕҰ) осы нормалар мен критерийлерді қабылдау осы елдерге арзан еңбек күшіне ие бірнеше артықшылықтардан айыратын болады.

Бірақ Азия елдерінің тәжірибесі көрсеткендей, бұл мемлекеттің мемлекеттік-монополистік капитализмнің құрылымын қалыптастыруда шешуші рөл атқарған, бұл елдерге ең қысқа тарихи кезеңде жоғары дамыған елдерден ғылыми-техникалық революция жетістіктерін қабылдауға мүмкіндік берді. Бірақ Шығыс және Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінде болған қаржы дағдарысының салдарынан бұл жетістіктер тез ұмытылып кетті, ал Батыста жиі (кейде бізбен бірге) «азиялық үлгі» бастапқыда кемшіліктер бар деп айтуға кірісті. Мұндай жағдайда, саяси көзқарас ғылыми көзқарастың үстінен басым.

НАТО-ның мемлекеттік саясат бағытын өзгерту қажеттілігі соңғы Азия қаржы дағдарысы (сыртқы, көрінетін көрініс ғана), сондай-ақ олардың экономикаларының жалпы және құрылымдық теңгерімсіздігі болды. Мемлекет жаңа экономикалық саясатты және дамудың жаңа моделін әзірлеуді ғана емес, «жаһандық ойлауға және жергілікті деңгейде әрекет етуге» мүмкіндік беретін жаңа функцияларды, жаңа механизмдерді игеруді де талап етеді. Әйтпесе, қызмет көрсету экономикасы парадигмасының шеңберінде «дамуды жетілдіру» жаңа кезеңі жай болмайды. Басқаша айтқанда, мұндай мемлекеттердің дамуындағы мемлекеттің рөлі мүлдем әлсіретілмейді, тіпті ол өседі, бірақ ол күрделі болады.

Жаһандану идеологиясы бүкіл әлемдегі саяси режимдерді ғана емес, сондай-ақ мемлекеттің экономикалық рөлін қоса алғанда, институттарды үйлестіруге ұмтылады. Мемлекеттің экономикалық функциялары ұлттық экономиканың табыс деңгейіне және даму деңгейіне байланысты болғандықтан, бұл тәсіл дұрыс емес. Жаңартушы елдер үшін мемлекеттік саясат ұлттық мүдделерді сақтауға және даму мақсаттарына жетуге бағытталуы керек. Бұл міндеттер тек ұлттық экономика саласында ғана емес, сонымен қатар сыртқы саяси аренада да шешілуі тиіс. Ұлттық контексте мемлекет жаһандандыруға байланысты әлеуметтік шығындарды төмендету үшін тиімді макроэкономикалық және араласу саясаттарымен бірге, халықаралық экономикалық мәмілелерден пайда алуды жақсарту үшін ТҰК-мен келіссөздер жүргізу үшін одан әрі дамыту үшін алғышарттар жасауға тиіс.

Азия қаржы дағдарысының ықпалы валюта бағамдары мен пайыздық ставкалардың өзгеруіне сезімтал алыпсатарлық қысқа мерзімді қаржы ағындарын басқарудың кейбір ережелерін енгізудің уақыты келді деп көрсетеді. Халықаралық қаржылық қауымдастық халықаралық қаржы либерализациясымен, наразылықтарды жоюға бағытталған ұлттық іс-әрекеттерді теріс пайдалану мен үйлестіруге байланысты жүйелік тәуекелдерді басқаратын жаңа халықаралық қаржы архитектурасын қажет етеді. Осыған байланысты жаһандану барлық елдердің күш-жігерін өңірлік қақтығыстарды басқару, жаһандық экономикалық тұрақтылыққа қол жеткізу, қоршаған ортаны қорғау, негізгі зерттеулерді жеделдету және жаңа

технологиялардың таралуын дамыту, дамытуға жәрдемдесудің тиімді халықаралық жүйесін құруды талап етеді.

Әдетте, жаңартушы елдер даму мақсаттарына қол жеткізу үшін екі негізгі стратегиялық тәсілді пайдалана алады. Бірінші әдісті белсенділікпен сипаттауға болады. Бұл дамудың пайдасын біркелкі бөлуді қамтамасыз ететін механизмдерді табуға бағытталған. Ол әлеуметтік саясатты экономикалық даму стратегиясына интеграциялауды және экономикалық және әлеуметтік даму арасындағы делдалдық құрылымдарды құруды талап етеді. Мұндай шараларды түзету деп атауға болады, олардың мақсаты – экономиканы жаңғырту процесінде халықтың жекелеген сегменттерінің маргинализациясын болдырмау. Екінші тәсіл реактивті. Ол нарықтық үрдістерден алып тастау деңгейін төмендетуге бағытталған. Ал әлеуметтік қамсыздандыру жүйесінен шығарылғандар үшін мақсат маргинализацияның жағымсыз әсерлерін азайту болып табылады. Бұл тәсілдің механизмдері интервенциялар ретінде сипатталады.

Экономикалық дамудың мемлекеттік араласуының мақсатқа сай екендігі туралы белсенді талқыланатын мәселеге қатысты қызықты материал Шығыс және Оңтүстік-Шығыс Азияның сегіз мемлекетімен жүзеге асырылатын «Гонконг, Индонезия, Жапония, Малайзия, Сингапур, Оңтүстік Корея, Тайвань, Таиланд» «Оңтүстік-шығыс экономикалық әлемінің ерекшеліктерін» атап өткен И.Волосов, бұл ең алдымен «... таза монетаризмнің және экономикалық үдерістерге мемлекеттің араласуының шешуші бас тартуымен байланысты» деп жазады. Көптеген жағдайларда табысқа мемлекеттік реттеудің және экономикалық саясаттың шебер және шығармашылық тіркесімі негізделген» [7].

Сонымен бірге И. Волосов табысты қамтамасыз ететін бірыңғай «азиялық экономикалық модельдің» болуын жоққа шығарады. Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінің экономиканы жаңғырту үдерісіндегі жетістіктері негізінен дамуға бағытталған мемлекеттің тұжырымдамасын (дамушы мемлекет) пайдалану арқылы орын алды. Бұл терминді алғаш рет Жапонияның жаңғырту тәжірибесін зерттеуге байланысты осы мақалада айтылған Чалмерс Джонсон пайдаланды. Табысты DS әлеуметтік инфрақұрылым арқылы өз мақсаттарына жету үшін, бірақ іскерлік элитаның жекелеген топтарының мүдделерін дамытуға зиян тигізу үшін басшылық болу үшін бизнеске жақын емес болуы үшін қоғамға жеткілікті түрде ие болуы керек. DS тәжірибесі табысты экономикалық жаңғырту үшін мемлекет қызметінің нарықтың «сәтсіздіктерін» түзетуге бағытталуы тиіс екенін дәлелдейді. Бұл нарықтың субъектілерінің қызметі туралы шынайы ақпараттың жоқтығына байланысты капитал рыногындағы кемшіліктерді қамту; білім деңгейіндегі фирмалық деңгейде инвестициялардың жоқтығы және кәсіби дағдыларды қалыптастыру; жеке инвесторлардың ұтымды әрекет ету қабілетсіздігі.

Даму бағдарланған мемлекеттердің практикасындағы үлкен рөл білімге, өндірістік инфрақұрылымға, жеке бизнеспен серіктестік орнатуға және мемлекеттік араласудың үйлестірушілері болып табылатын мемлекеттік даму институттарын дамытуға бағытталды.

Тағы бір кең таралған ерекшелігі – барлық елдерде экономиканы мемлекеттік реттеу құралдарының әртүрлі деңгейінде қолдану: жеңілдетілген несие беру, басым секторларға салықтық жеңілдіктер беру, экономикалық трансформацияның бастапқы кезеңдерінде отандық өнімді қорғау үшін жоғары импорттық тарифтерді енгізу.

Әлеуметтік прогрес пен адамзат дамуының перспективаларына сүйене отырып, мемлекеттік араласулар өнеркәсіптік эмиссиялар, қоршаған ортаның бұзылуы, жыныстық туризм секілді жаһандандудың жағымсыз әсерлерін төмендетуге және дамыған елдердің кем дамыған елдерге ішінара немесе толығымен бөлек салаларын беруге ұмтылуына байланысты нашар еңбек туралы заңдарға бағытталған.

Батыс сарапшылары мемлекеттік экономикалық саясатта селективті араласуды қолдануға күмәнмен қарайтынына қарамастан, мемлекеттерді табысты жаңғырту тәжірибесі бұл тәсілдердің үйлесуі тек ұлттың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға көмектеседі.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 The State in a Changing World. World development report, 1997 // Oxford University Press, 1997.
- 2 Brunetti A., Kisunco G., Weber B. How business see government. Responses from private sector. Discussion Paper № 33. Washington. The World Bank, 1998, 70 p.

- 3 Бопиева Ж.К. Государство и рынок: тенденции изменений и модернизаций: сборник научных трудов Института регионального развития. – Караганда, 2002. – Выпуск восьмой. – С. 146.
- 4 Эрхард Л. Благосостояние для всех: пер. с нем. – М.: Начала-Пресс, 1991. – С. 17–18.
- 5 Shonfied A. In defence of the mixed economy. – Oxford, 1984. P. 48.
- 6 Нестеренко А. Государство и рынок в посткоммунистической экономике // Мировая экономика и международные отношения. – 1993. – № 10.
- 7 Симония Н. О роли государства в общественном развитии. Запад vs. незападные модели // Общество и экономика. – № 3–4. – 2000. – С. 8–12.

Аннотация

В данной статье рассмотрена роль государства во всех сферах жизни общества и бизнеса. Отмечено, что, передавая бизнесу и обществу часть регулирующих функций в рамках национальной экономики, государство в нынешних условиях осваивает сферы геополитического и геоэкономического стратегического планирования, регулирования межнациональных интеграционных процессов, обеспечения национальной конкурентоспособности на мировом уровне, военно-политического сопровождения национальных экономических интересов. В новых реалиях требует существенной корректировки система взаимоотношений «государство – рынок». Обоснована необходимость исследования опыта ряда государств, свидетельствующего, что государство сыграло решающую роль в формировании структур бюрократического и государственно-монополистического капитализма, позволяющего в сжатые исторические сроки перенять у высокоразвитых стран достижения НТР и завершить процессы индустриализации. Идеология глобализации стремится гармонизировать не только политические режимы по всему миру, но и институты, включая экономическую роль государства. Поскольку экономические функции государства зависят от уровня доходов национальной экономики и от уровня ее развития, подобный подход является ошибочным. Для модернизирующихся стран государственная политика должна быть направлена как на преследование национальных интересов, так и на достижение целей развития. Данные задачи должны разрешаться не только в сфере национальной экономики, но и на внешнеполитической арене.

Ключевые слова: модернизация, диверсификация производства, государство, глобализация, конкурентоспособность, управление экономикой.

Abstract

The article indicates the role of the state in all areas of society and business. It is noted that transferring to business and society part of the regulatory functions within the national economy, the state in the current conditions is developing the areas of geopolitical and geo-economics strategic planning, regulation of interethnic integration processes, ensuring national competitiveness at the global level, military-political accompaniment of national economic interests. New reality requires significant changes of the system of the state-market relations. The need to study the experience of a number of states indicating that the government played a decisive role in shaping the structures of bureaucratic and state-monopoly capitalism, allowing in a tight historical period to adopt the achievements of scientific and technological revolution from highly developed countries and complete the industrialization processes is justified. The ideology of globalization seeks to harmonize not only political regimes around the world, but also institutions, including the economic role of the state. Since the economic functions of the state depend on the income level of the national economy and on its level of development, this approach is erroneous. For modernizing countries, government policy should be directed both at pursuing national interests and attaining development goals. These tasks should be resolved not only in the sphere of the national economy, but also on the foreign policy arena.

Key words: modernization, diversification of production, government, globalization, competitiveness, economic management.